

University of Groningen

Een kwestie van kwaliteit. Integrale strafrechtswetenschap en de discussie over de wetenschappelijkheid van de rechtsgeleerdheid

Haan, W.J.M. de

Published in:

Pet af. Liber Amicorum prof. D.H. de Jong

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2007

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Haan, W. J. M. D. (2007). Een kwestie van kwaliteit. Integrale strafrechtswetenschap en de discussie over de wetenschappelijkheid van de rechtsgeleerdheid. In P. B.F Keulen, P. G. Knigge, & M. H.D. Wolswijk (editors), *Pet af. Liber Amicorum prof. D.H. de Jong* (blz. 63-84). Wolf Legal Publishers.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Een kwestie van kwaliteit

Integrale strafrechtswetenschap en de discussie over de wetenschappelijkheid van de rechtsgeleerdheid

W.J.M. DE HAAN^o

Het moet in 1994 zijn geweest dat ik als medewerker van het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen alle collega's schriftelijk uitnodigde om op vrijdagmiddag om 16.00 uur in de bibliotheek met mij het glas te heffen om op gepaste wijze mijn benoeming tot hoofdinspecteur-plaatsvervanger bij het Regio-korps Amsterdam-Waterland te vieren. Ondanks de doorzichtige formulering van deze 1 april grap¹ waren er – zo werd mij later verteld – meer dan een dozijn collega's op de uitnodiging afgekomen, waaronder een enkeling die zelfs speciaal daarvoor van Amsterdam naar Utrecht was gereisd. Ik had al een voorgevoel dat mijn uitnodiging op enige belangstelling kon rekenen, omdat enkele dagen eerder een collega op mijn kamer kwam om zich te excuseren dat hij op het aangegeven tijdstip niet aanwezig kon zijn en om mij te vragen hoe ik er toch in was geslaagd om een dergelijke voor hem kennelijk zeer aantrekkelijke functie te bemachtigen.

Over de vraag of de grap geslaagd was, liepen de meningen uiteen. Sommige collega's konden er hartelijk om lachen, maar anderen waren boos en vonden het 'onsportief' dat ik niet een flesje wijn voor ze had klaargezet. Zelf heb ik sinds die ene keer mijn twijfels wanneer volkenkundigen van het J.P. Meertens Instituut weer eens beweren dat de 1 april grap in besloten kring (in de familie, op school, op het werk) de groepsband kan versterken.

Meer teleurstellend was voor mij dat het mijn collega's volkomen was ontgaan dat ik met mijn grap op ludieke wijze uiting wilde geven aan mijn bedenkingen tegen het combineren van universitaire functies met één of meer functies bij andere organen, instellingen of organisaties. Kennelijk vonden zij het combineren van functies zo vanzelfsprekend, dat zelfs de gedachte dat iemand daar anders over zou kunnen denken, niet bij hen opkwam.

Aan deze mislukte poging een discussie op gang te brengen moest ik onwillekeurig terugdenken toen ik bij het lezen van de Leidse diesrede van Stolker² de passage tegenkwam waarin hij opmerkt dat er onder juristen wél veel belangstelling is voor de

---

^o Hoogleraar criminologie Rijksuniversiteit Groningen.

¹ De naam van het regiokorps is Amsterdam-Amstelland en de functie van hoofdinspecteur-plaatsvervanger bestaat niet.

² Carel Stolker, " 'Ja, geléerd zijn jullie wel!' Over de status van de rechtswetenschap", *NJB* 2003, p. 766-778.

onafhankelijkheid van de rechter en voor de vraag of eenzelfde persoon de functies van advocaat én rechter kan combineren, maar nog betrekkelijk weinig belangstelling bestaat voor de verenigbaarheid van functies bij wetenschappelijk onderzoekers. 'Is er binnen de faculteiten voldoende aandacht voor de vraag naar de onafhankelijkheid van de hoogleraar?', vraagt Stolker zich af.³

Onafhankelijkheid

De vraag stellen is hem beantwoorden. Onderzoeksgroepen aan universiteiten zien zich steeds meer gedwongen om het onderzoek – tenminste voor een deel – uit de derde geldstroom te financieren terwijl bestuurders vooral euro's zien en weinig oog hebben voor de risico's die het doen van onderzoek in opdracht van derden met zich meebrengt. 'Dit is gewoon de kant die we opgaan, daar kun je je als universiteit niet aan onttrekken. (...) Voor een deel zijn we een wetenschappelijk loonbedrijf. Daar moet je niet zo precies in zijn.' Aldus vice-voorzitter van het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Groningen Marius Kooyman.⁴

Derde geldstroom financiering biedt zeker mogelijkheden maar legt onderzoekers ook beperkingen op. De mogelijkheden zijn dat met financiering vanuit de zogenaamde derde geldstroom en in samenwerking met buitenuniversitaire partners nog 'handen en voeten' kan worden gegeven aan onderzoeksprogramma's die – louter uit de eerste en tweede geldstroom – niet meer financieerbaar zijn. Maar zoals elk voordeel zijn nadeel heeft, kan het niet anders of ook de groei en bloei van het opdrachtonderzoek heeft een keerzijde. De keerzijde is in dit geval dat het onderzoek niet meer vanzelfsprekend door wetenschappelijke waarden en normen wordt bepaald. Opdrachtonderzoekers kunnen in de verleiding komen zich neer te leggen bij de wensen van een opdrachtgever, ook als het belang van de wetenschap daarmee nauwelijks of helemaal niet is gediend.

In hun boek – *De onwelkome boodschap. Of hoe de vrijheid van de wetenschap bedreigd wordt* – beschrijven André Köbben en Henk Tromp wat er gebeurt als onderzoekers met resultaten komen waarop hun opdrachtgever niet zit te wachten. Zij stellen vast dat er door opdrachtgevers allerlei pogingen worden ondernomen om onderzoekers onder druk te zetten om onderzoeksresultaten niet of hooguit in afgezwakte vorm te publiceren. Verder worden onderzoekers op allerlei manieren onder druk gezet en geconfronteerd met formele en informele restricties om te garanderen dat de opdrachtgever krijgt wat hij wil en verschoond blijft van wat hij niet wil. Zij doen dit onder meer door aan onderzoekers onredelijke eisen te stellen of onoorbare voorstellen te doen, door de uitkomsten van het onderzoek via de pro-

---

³ Stolker 2003 (*supra* noot 2), p. 772.

⁴ UK 23, 2005, p. 7.

bleemstelling bij voorbaat in een gewenste richting te sturen of – als dat niet lukt – door de onderzoeksmethoden in diskrediet te brengen, door onderzoekers openlijk verdacht te maken of door hen het uitzicht op vervolgonderzoeken te ontnemen. Hoe gevoeliger het thema, hoe groter de kans dat de opdrachtgever ongewenste uitkomsten van een onderzoek met alle middelen zal proberen te voorkomen. Aldus Köbben en Tromp.

Vanzelfsprekend wordt het belang van onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek door vriend en vijand volop met de mond beleden, maar intussen wordt de onafhankelijkheid en soms ook de integriteit van het wetenschappelijk onderzoek feitelijk aangetast.

Köbben en Tromp zijn ook nagegaan hoe onderzoekers reageren op dit soort pogingen om hun wetenschappelijk werk te beïnvloeden. Sommige onderzoekers verzetten zich met hand en tand en wijzen iedere suggestie om hun conclusies hier en daar wat aan te passen resoluut van de hand, ook als zij daardoor zelf in de problemen kunnen komen. Maar andere onderzoekers schikken zich in wat zij als onvermijdelijk beschouwen of laten zich met hooguit wat gemor overhalen tot een compromis. Er zijn ook onderzoekers die, in hun ijver het de opdrachtgever naar de zin te maken, al uit eigen beweging ongunstige of ongewenste resultaten alvast weglaten of onbewust al bij voorbaat slechts in afgezwakte vorm formuleren.

Veel van de voorbeelden in de discussie die naar aanleiding van Köbben en Tromp is gevoerd, hebben betrekking op grote kwantitatieve, vaak natuurwetenschappelijke, onderzoeken waarvan de uitkomsten politieke betekenis hebben en van belang zijn voor landelijk beleid bijvoorbeeld ten aanzien van de milieubescherming, de toegestane visquota, de toelaatbare geluidsbelasting, et cetera. Niet duidelijk is in hoeverre dit soort praktijken ook voorkomt in onderzoek op het gebied van rechtswetenschappelijk onderzoek. Wel duidelijk is dat men er – blijkens de discussie die naar aanleiding van de rede van Stolker wordt gevoerd – in rechtswetenschappelijke kringen niet al te zwaar aan lijkt te tillen. Een sterke verwevenheid van wetenschappelijk onderzoek en rechtspraktijk wordt overwegend als wenselijk of zelfs noodzakelijk beschouwd. Een praktijk die als zo volkomen vanzelfsprekend wordt beschouwd, is al gauw immuun voor kritische noten van buitenstaanders die kennelijk niet kunnen of willen begrijpen ‘wat wij doen’, waarom en vooral ook hoe goed wij dat doen.

Toch brengt de samenloop en verwevenheid van rechtswetenschap en rechtspraktijk gevaren met zich mee die, zoals Stolker⁵ terecht heeft opgemerkt, niet alleen raken

---

⁵ Stolker 2003 (*supra* noot 2), p. 772.

aan de onafhankelijkheid maar ook aan de kwaliteit van rechtswetenschappelijk onderzoek.

Wetenschappelijkheid

Sinds de publicatie van Stolkers rede in het Nederlands Juristenblad is de discussie over de wetenschappelijkheid van de rechtsgeleerdheid weer in volle hevigheid opgelaaid.⁶ Een belangrijke aanleiding vormt de relatief lage score van juridisch onderzoek bij het in de wacht slepen van onderzoeksgeld omdat voorstellen voor juridisch onderzoek het bij de toekenning van schaarse middelen voor onderzoek vaak afleggen tegen de voorstellen vanuit andere disciplines. Juristen leggen het af omdat zij met voor anderen heel voor de hand liggende vragen over methoden en technieken van wetenschappelijk onderzoek en publicaties in internationale tijdschriften op basis van *peer review* niet goed raad weten. Sommige deelnemers aan de discussie vinden het tot op zekere hoge terecht omdat er niet een algemeen erkende maatstaf voor goed juridisch onderzoek is.⁷ Anderen reageren meer verongelijkt en stellen dat de rechtsgeleerdheid door de beoefenaren van andere disciplines als een niet serieus te nemen tak van wetenschapsbeoefening wordt beschouwd omdat zij niet kunnen of willen begrijpen wat juristen doen.

Uit dit verschil in problemdiagnose volgt ook een verschil in oplossingsrichting. De ene is defensief en streeft naar aanpassing aan veranderende opvattingen en omstandigheden door van andere wetenschappen te leren. Ik noem dit een vorm van assimilatie. De andere is offensief en streeft naar segregatie of anders naar integratie met behoud van identiteit.

Het is niet voor het eerst dat de aard van de rechtsgeleerdheid inzet is van wetenschappelijk debat.⁸ In het verleden was het debat echter meer wetenschapstheore-

---

⁶ Deze tekst is een uitgewerkte versie van mijn bijdrage aan de CRBS themamiddag op 27 november 2006 over 'Rechten: wel geleerd, maar ook wetenschappelijk?' waarop gediscussieerd werd over de nota van Pauline Westerman en Mark Wissing, 'Rechtsgeleerdheid als rechtswetenschap', Groningen: Faculteit Rechtsgeleerdheid 2006.

⁷ T. Hartlief, 'Oordelen over juridisch onderzoek anno 2006', *NJB* 2006, p. 420-423.

⁸ Het is zeker niet voor het eerst dat de onafhankelijkheid van (rechts)wetenschappelijk onderzoek aan de orde wordt gesteld. Al in bijna honderd jaar geleden schreef de jurist en socioloog Max Weber zijn beroemde verhandeling over wetenschapsbeoefening als professie waarin hij een – naar huidige maatstaven te – strenge scheiding aanbracht tussen feiten en normen. Max Weber, *Wissenschaft als Beruf*. Berlin: Dunker & Humblot 1919. Meer toepasselijk is de titel van de Engelse vertaling: *Science as vocation*. In: HH Gerth and C. Wright Mills, *From Max Weber: Essays in Sociology*. Oxford University Press 1946. In Nederlandse vertaling is de titel: *Wetenschap als beroep en roeping*, Alphen aan den Rijn: Samson 1970.

tisch en methodologisch van aard.⁹ Het ging daarbij om de vraag: van welke methoden en technieken wordt in rechtswetenschappelijk onderzoek gebruik gemaakt en met welke wetenschapstheorie kunnen de rechtswetenschappelijke methoden en technieken het beste worden verantwoord? Verantwoording van methoden en technieken van rechtswetenschappelijk onderzoek werd – voor zover mogelijk¹⁰ – per klassiek rechtsgebied (straf-, staats-, privaatrecht) en voor iedere hulpwetenschap afzonderlijk beantwoord.¹¹

De actuele discussie is veel pragmatischer, gaat vooral over het bijzondere karakter van het rechtswetenschappelijk onderzoek en wordt met name gevoerd door rechtswetenschappers die geconfronteerd zijn met teleurstellende beoordelingen van hun onderzoek door visitatiecommissies, NWO-referenten of in het kader van onderzoeksopdrachten die worden gefinancierd vanuit de derde geldstroom. Inzet van deze pragmatische discussie is de vraag: 'is het kunnen mee-eten uit de ruif van het onderzoeksgeld het werkelijk waard alles op de schop te nemen: vraagstelling en methodologie, thematiek, publicatiecultuur, tijdschriftenlandschap? Gaan wij werkelijk alles ter discussie stellen om de concurrentie met de andere disciplines aan te gaan, terwijl wij niet zeker zijn of het de "rechtswetenschap" werkelijk vooruit zal brengen.'¹²

Methoden

Ik kan mij na lezing van diverse bijdragen aan de discussie niet aan de indruk onttrekken dat het probleem dat aan de orde wordt gesteld eerder groter dan kleiner wordt gemaakt. Voorzover de rechtsgeleerdheid al kampt met het imagoprobleem dat wat juristen doen wel geleerd is maar niet wetenschappelijk, wordt dat probleem wat mij betreft hierdoor eerder vergroot dan verkleind. Sterker nog, als lezer met een sociologische en wetenschapsfilosofische achtergrond bekwam mij het gevoel dat de discussie – onbedoeld – aan niet-juristen het bewijs lijkt te leveren voor de stelling dat veel juristen inderdaad maar weinig benul hebben van wat er vandaag de dag op andere onderzoeksterreinen en door onderzoekers uit andere disciplines onder wetenschap wordt verstaan. Al te vaak worden (universele) opvattingen van wetenschap geformuleerd, die niet alleen binnen de sociale wetenschappen, maar

---

⁹ Voor een weergave van dit debat zie M. Barendrecht, J. Vranken, W. van Boom, M. Borgers, W. van der Burg, I. Giessen, B. van Roermund, H. Thijssen, 'Methoden van rechtswetenschap: komen we verder?', *NJB* 2004, p. 1409-1428.

¹⁰ Het bleek dat over rechtswetenschappelijke methoden en technieken nog nauwelijks expliciet was nagedacht.

¹¹ Overigens worden door Barendrecht et al. slechts voorbeelden van privaatrecht en staatrecht genoemd.

¹² Hartlief 2006 (*supra* noot 7).

ook binnen de natuurwetenschappen gezien, sterk worden gerelativeerd.¹³ Het is heel goed mogelijk dat door andere wetenschapsbeoefenaren te weinig rekening wordt gehouden met het verschil tussen law in the books en law in action, Zeker is dat door de juristen die zich mengen in dit debat veel te weinig acht wordt geslagen op het verschil tussen (social) science in the books en (social) science in action.¹⁴

Stolker haalt met instemming de wetenschapsfilosoof Alan Chalmers aan die heeft opgemerkt dat een adequate opvatting van de verschillende wetenschappen alleen mogelijk is door goed naar deze wetenschappen zelf te kijken en daarbij niet af te gaan op de opvattingen van wetenschapsfilosofen, maar op die van de onderzoekers zelf. Maar in plaats van deze benadering serieus te nemen – waartoe alle reden is, gelet op de resultaten die in de afgelopen decennia zijn geboekt¹⁵ – en haar op de relevante niet-juridische wetenschappen toe te passen, valt mij op dat het ‘goed naar deze wetenschappen zelf kijken’ wel het laatste is wat de deelnemers aan deze discussie doen. Hiervan getuigt alleen al de voortdurende verwarring over de aard en de methoden van de sociale wetenschappen. Begrippen als mens- en maatschappijwetenschappen, geestes- en gedragswetenschappen worden op een schijnbaar willekeurige manier door elkaar gebruikt.¹⁶ Zo is de rechtswetenschap volgens Franken ‘een (empirische) maatschappijwetenschap, waar bepaalde aspecten van menselijk gedrag in de samenleving centraal staan.’¹⁷ Verder schrijft Franken in zijn voordracht voor de afdeling letterkunde van de KNAW:

‘Enerzijds hanteert de jurist de methoden ... zoals de hermeneutiek ... toegepast op het begrijpen van menselijk handelen in een specifieke context. Anderzijds worden aan de hand van (wettelijke) gedragsregels hypothesen geformuleerd en getoetst met behulp van de methoden van de gedragswetenschappen. Daarbij willen we ge-

---

¹³ In een recente notitie van de KNAW over de positie van de scheikunde wordt bijvoorbeeld betoogd ‘dat criteria op basis van logica en werkwijze falen als het er op aan komt om “werkelijke” wetenschap te onderscheiden van pseudo-wetenschap. Ook demarcatie op basis van normen en waarden die de wetenschap zouden kenmerken ... is niet waterdicht gebleken.’ In: T. van Helvoort, ‘De KNAW tussen wetenschap en politiek. De positie van de scheikunde in de Akademie in naoorlogs Nederland’. Amsterdam: KNAW Bijdragen tot de geschiedenis van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Deel 7, p. 9.

¹⁴ B. Latour, ‘Science in action’, Cambridge, Mass. Harvard University Press 1987. Vertaling B. Latour, ‘Wetenschap in actie’, Amsterdam: Bert Bakker 1988.

¹⁵ K.D. Knorr-Cetina & M. Mulkay (red.), ‘Science Observed. Perspectives on the Social Study of Science’, London: Sage 1983.

¹⁶ In de diesrede van Stolker wordt het boek van A.D. de Groot getiteld Methodologie. Grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen, omschreven als ‘het standaardwerk voor de geesteswetenschappen’. Zie Stolker 2003 (*supra* noot 2), p. 775.

¹⁷ H. Franken, ‘Rechtsgeleerdheid in de rij der wetenschappen’, *NJB* 2004, p. 1400-1408.

drag niet verklaren naar het natuurwetenschappelijke model maar het begrijpen in sociaalwetenschappelijke of geesteswetenschappelijke zin.¹⁸

Ik kan dit niet erg verhelderend vinden. Aspecten van menselijk gedrag staan niet centraal in de maatschappijwetenschappen maar in de gedragswetenschappen. En willen we menselijk gedrag niet verklaren naar het natuurwetenschappelijke model, maar het begrijpen in sociaalwetenschappelijke of geesteswetenschappelijke zin, dan is er geen sprake meer van gedragswetenschappen maar van wat de jurist en socioloog Max Weber omschreef als theorie van het menselijk handelen.

Het was mij overigens al eerder opgevallen dat er onder juristen een – in mijn ogen opmerkelijke – voorkeur voor de term gedragswetenschappen lijkt te bestaan. Zo heb ik bijvoorbeeld een aantal jaren geleden, toen de missie van onze faculteit werd geformuleerd, mij schriftelijk tot de decaan gewend en hem erop gewezen dat in de missie beter sociaal wetenschappelijk dan gedragswetenschappelijk kon staan omdat er – misschien op een enkele uitzondering na – in onze faculteit geen gedragswetenschappelijk onderzoek werd gedaan.

Ik verbaas mij over het preferente gebruik van de term gedragswetenschappen vooral omdat de overeenkomsten tussen rechtswetenschappen en sociale wetenschappen zo veel groter zijn dan die tussen rechtswetenschappen en gedragswetenschappen. Toch stelt ook Franken in zijn bijdrage dat de rechtswetenschap beter past in de verzameling van geestes- en gedragswetenschappen, dan binnen de sociale en maatschappijwetenschappen.

Later maakt Franken deze ‘misser’ in mijn ogen weer goed door aan te sluiten bij de jurist en socioloog Max Weber en te spreken over de rechtswetenschap als sociale wetenschap.¹⁹ En met wat volgens Franken de centrale vraag op alle rechtsgebieden

---

¹⁸ Franken 2004 (*supra* noot 17).

¹⁹ Hij betoogt dan dat: ‘Als wij recht kunnen bestuderen als een “manier van doen” zoals dat ook in de sociale wetenschappen met een onderzoeksobject gebeurt, dan heeft ... het rechtspositivisme niet voldoende verklarende werking. De interpreterende – verstehende – methode is gericht op de betekenisverlening aan menselijk handelen. Bij de vraag: ‘wat mag je van de ander in een bepaalde situatie verwachten’ staat centraal de interactie van mensen, die betekenis geven aan eigen en elkaars handelen. De vraag naar wat je (redelijkerwijze) van een ander mag verwachten, is dan ook een centrale vraag op alle rechtsgebieden. (-) Het gedrag van een mens op een onbewoond eiland is misschien een aardig onderwerp voor de wijsgerige antropologie, maar niet voor de rechtswetenschap als sociale wetenschap.’ Franken 2004 (*supra* noot 17).

is, namelijk 'de vraag naar wat je (redelijkerwijze) van een ander mag verwachten', kan ik als criminoloog heel goed uit de voeten.²⁰

Gevreesd wordt dat de huidige discussie smooit in 'niet wezenlijke' meningsverschillen.²¹ Mij lijkt dit onvermijdelijk zolang de discussie uitgaat van de premisse dat de belangrijkste reden waarom rechtsgeleerdheid niet als een serieuze vorm van wetenschapsbeoefening wordt beschouwd is, dat de demarcatiecriteria die in andere wetenschappen gebruikelijk zijn, ten onrechte op de rechtsgeleerdheid van toepassing worden verklaard. Beoordeling van de rechtswetenschap naar universele maatstaven van wetenschappelijkheid zou een miskenning zijn van het geheel eigen karakter van de rechtswetenschap en de aparte positie die de rechtsgeleerdheid inneemt binnen het geheel van wetenschappen. Rechtswetenschappen zouden zich met name onderscheiden van empirische wetenschappen omdat die maar met twee dingen te maken hebben: a. de feiten zoals die uit het onderzoek naar voren komen en b. de eigen theorie met de daaruit gegenereerde hypothese, terwijl rechtsgeleerden (net als theologen, historici en literatuurwetenschappers) zich met drie dingen tegelijk bezig zouden moeten houden: a. de opsteller van de tekst en diens bedoelingen; b. de logica van de tekst zelf en c. de betekenis die de tekst voor ons heeft.

Als socioloog en criminoloog kan ik mijn manier van wetenschapsbeoefening nauwelijks in deze weergave van de empirisch wetenschappelijke methode herkennen, noch in de tegenstelling die tussen de empirische en de hermeneutische benadering wordt gecreëerd.

Immers ook de sociologie verschilt van de natuurwetenschap omdat zij te maken heeft met een vooraf geïnterpreteerde wereld, waar de schepping en reproductie van betekenis kaders juist een van de voorwaarden vormen van datgene wat sociologen trachten te analyseren. Er is in de sociale wetenschappen daarom altijd sprake van een dubbele hermeneutiek:

'in plaats dat sociologische begrippen op een of andere manier vertaalbaar moeten zijn in de begrippen die gewone mensen hanteren, moet de waarnemende socioloog allereerst in staat zijn om die dagelijkse begrippentaal te bevatten, d.w.z. in hermeneutische zin door te dringen in de levensvorm waarvan hij de eigenschappen wil analyseren of verklaren.'²²

---

²⁰ Verg. mijn pleidooi voor casuïstische criminologie in: W.J.M. de Haan, 'Een mond vol tanden. Enkele gedachten over de zin van casuïstische criminologie', *Ontmoetingen. Voordrachtenreeks van het Lutje Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap*. Groningen: Vakgroep Strafrecht en Criminologie 2005, p. 39-49.

²¹ Barendrecht et al. 2004 (*supra* noot 9).

²² A. Giddens, 'New rules of sociological method', London: Hutchinson 1976. Hier geciteerd in Nederlandse vertaling A. Giddens, 'Nieuwe Regels voor de sociologische methode', Baarn: Ambo 1976, p.171.

Daarom gaat – met andere woorden – het onderscheid tussen de hermeneutische wetenschapper en de empirische wetenschapper in zijn algemeenheid mank.

Kwaliteit

Een wetenschapstheoretische benadering waarin veel van de genoemde problemen worden gerelativeerd, is naar voren gebracht door de filosoof en socioloog Dick Pels.²³ Hij omschrijft wetenschappelijkheid eenvoudig als het (demarcatie)criterium waarmee wetenschapsbeoefening wordt afgebakend van overige vormen van kennisverwerving. Wanneer we kijken naar wat wetenschapsbeoefenaars feitelijk doen, dan zien we dat deze afbakening voortdurend in beweging is omdat wetenschap geen vanzelfsprekende of natuurlijke grenzen kent, maar slechts grenzen die steeds weer opnieuw retorisch moeten worden verdedigd. Wat als wetenschappelijk wordt beschouwd, is altijd slechts het voorlopige resultaat van een actief proces van afbakening door wetenschapsbeoefenaren tegenover beleidsmakers, politici en – in het geval van de rechtswetenschappen – ook tegenover rechters en officieren van justitie. Wetenschappelijkheid is in deze visie gedefinieerd als een exceptionalisme dat voortdurend gecreëerd en gerecreëerd wordt.

Volgens Pels is het niet realistisch om vast te blijven houden aan een of ander ‘essentieel’ principe van wetenschappelijkheid. Veel realistischer is het om de klassieke eisen van wetenschappelijkheid niet in absolute maar in relatieve zin op te vatten als een kwestie van verschil in kwaliteit. Als het kenmerkende kwaliteitscriterium van wetenschapsbeoefening en wetenschappelijk onderzoek beschouwt Pels het ontbreken van haast. Omdat wetenschap van ‘nature’ een zekere traagheid heeft, zal wetenschappelijk onderzoek het qua tempo altijd afleggen tegen de snelheid van communicatie in de wereld van de media en de politiek. Maar juist in die kenmerkende traagheid van wetenschapsbeoefening ligt de specifieke kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek.

Het aardige van Pels kwaliteitscriterium is dat niet één type onderzoek normatief als maatgevend of superieur wordt beschouwd, maar dat het hele scala van onderzoeksactiviteiten en –praktijken erkend en verdedigd wordt zonder bij voorbaat onderscheid te maken tussen zuiver wetenschappelijk of toegepast onderzoek of – zoals in de onderhavige discussie – tussen rechtswetenschap en rechtsgeleerdheid. Als we uitgaan van een gradueel verschil in kwaliteit zien we overeenkomsten en verschillen tussen de rechtspraktijk en het wetenschappelijk onderzoek. Enerzijds staat de rechtspraktijk in een traditie die aan het onderzoek ter terechtzitting de-

---

²³ D. Pels, ‘Unhastening Science. Autonomy and Reflexivity in the Social Theory of Knowledge’, Liverpool: University of Liverpool Press 2003.

zelfde eisen stelt als aan álle wetenschappelijk onderzoek: onafhankelijkheid, openheid, eerlijkheid, helderheid, eenvoud en nauwgezetheid. Anderzijds is een duidelijk verschil tussen rechter en onderzoeker, dat de rechter in vergelijking met de onderzoeker veel meer onder tijdsdruk staat. Dit verklaart ook het 'verschil in ritme' tussen rechtsliteratuur en rechtspraak: 'De literatuur is naar haar aard gericht op theorievorming en daarmee op algemeenheid, Zij zoekt naar samenhangen, implicaties, en beginselen.'²⁴ Een indicatie voor de mate waarin de rechtspraktijk door haast wordt gedomineerd, is ook dat beschouwingen over de status van rechtswetenschap 'door velen als louter academische spinsels worden beschouwd: leuk voor de zaterdagmiddag, maar het werk moet worden gedaan.'²⁵ Het is dus vooral de tijd en ruimte voor reflectie waardoor de rechtswetenschap zich onderscheidt van de rechtspraktijk die soms zelfs wordt afgedaan als 'een verzameling weetjes en trucjes waarover door gebrek aan tijd en kritische distantie onvoldoende wordt gereflecteerd.'²⁶

Juist het ontbreken van haast als kwaliteitskenmerk is echter steeds meer onder druk komen te staan, overigens niet alleen in rechtswetenschap maar ook in de rechtspraktijk. In de wetenschap is het belang toegenomen van snelle publicitaire successen ten koste van het meer gedegen en innovatieve onderzoek. Snel uitgevoerd onderzoek moet wel oppervlakkig zijn omdat wetenschap van 'nature' nu eenmaal een zekere traagheid heeft en wetenschappelijk onderzoek het qua tempo altijd zal afleggen tegen de snelheid van communicatie in de wereld van de media en de politiek of – in het geval van de rechtsgeleerdheid – de rechtspraak.

Een gebrek aan haast mag echter geen grond zijn voor diskwalificatie van wetenschappelijk onderzoek. Integendeel. Juist in de kenmerkende traagheid van wetenschapsbeoefening ligt de voorwaarde voor de specifieke kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek. Om die kwaliteit vast te houden, is volgens Pels een beleid noodzakelijk dat ruimte biedt voor 'onthaasting' van het onderzoek dat in een jachtige samenleving onder druk van media en politiek 'koste-wat-het-kost' zo snel mogelijk moet worden uitgevoerd. Pels idee van 'onthaasting' komt dus neer op het koesteren en beschermen van het speciale karakter van wetenschappelijk onderzoek in een wereld die haar kwaliteit wil onderwerpen aan wat hij omschrijft als 'de wet van de algehele acceleratie'.

Geïntegreerde strafrechtswetenschap

---

²⁴ Vranken aangehaald door Stolker 2003 (*supra* noot 2), p. 772.

²⁵ Stolker 2003 (*supra* noot 2), p. 774.

²⁶ Westerman en Wissink 2006 (*supra* noot 6), p. 4.

In de discussie over de wetenschappelijkheid van de rechtswetenschap of rechtsgeleerdheid, voeren civilisten de boventoon. Zij signaleren een tendens dat de verhouding van de rechtswetenschappen tot andere wetenschappen steeds minder als een tegenstelling wordt gezien en meer als een vorm van interactie waarbij men elkaars onderzoeksresultaten kan gebruiken en van elkaars inzichten kan leren. Ook zouden meerdere methoden worden erkend die elk op zich waardevolle kennis kunnen opleveren. Maar daarbij moet niet worden vergeten dat interdisciplinair onderzoek ook nadelen²⁷ heeft en het overnemen van methoden van andere wetenschappen zelf weer nieuwe methodische vragen oproept. Welke wetenschappen dienen in het onderzoek te worden betrokken en waarom? Welke methoden zijn verantwoord? Hoe kunnen de bereikte resultaten worden beoordeeld?

Omdat de discussie vooral door civilisten wordt gevoerd, wordt volledig voorbijgegaan aan een vorm van multi- en interdisciplinariteit die in de strafrechtswetenschap reeds lang traditie heeft en bekend staat als geïntegreerde strafrechtswetenschap. Voor de discussie over de wetenschappelijkheid van de rechtsgeleerdheid zou het goed kunnen zijn om van deze traditie kennis te nemen en er lering uit te trekken. Dit vooral omdat vaak onvoldoende wordt beseft dat voor een volwaardige rechtswetenschap niet alleen (ook) andere wetenschappelijke methoden van belang zijn, maar ‘dat een volwaardige rechtswetenschap noodzakelijkerwijze een geïntegreerde wetenschap is...’²⁸

De grondgedachte van de geïntegreerde strafrechtswetenschap is immers dat de bestudering van het strafrecht en de strafrechtspleging onlosmakelijk verbonden is met de bestudering van de definitie, de manifestatie en de gevolgen van crimineel gedrag.²⁹ In theorie wordt dit onlosmakelijke verband tussen kennis van het zgn. positieve strafrecht en kennis van de resultaten van het zgn. etiologisch-criminologisch onderzoek in de geïntegreerde strafrechtswetenschap gelegd door te streven naar “integratie – op voet van gelijkwaardigheid – van het machtskritische perspec-

---

²⁷ Als voornaamste beletsel noemen Barendrecht et al 2006 (*supra* noot 9) de hoge kostprijs van empirische onderzoek en het feit dat dit type onderzoek behalve tijdrovend ook vaak ‘erg een-tonig’ zou zijn. Behalve dat een sociaal-wetenschappelijke onderbouwing van rechtsregels om financiële redenen een mythe moet blijven, meent Tjittes dat de waarde daarvan ook maar betrekkelijk is omdat de kloof tussen wetenschap en rechtspraktijk erdoor wordt vergoot. Zie: R.J. Tjittes, ‘Hoe verkeerd doen de civielrechtelijke wetenschap en rechtspraak het eigenlijk?’ *NJB* 2005, p. 1879-1884.

²⁸ G. de Geest, ‘Hoe maken we van de rechtswetenschap een volwaardige wetenschap?’ *NJB* 2004, p. 58-66.

²⁹ C. Fijnaut, *Verleden, heden en toekomst van de geïntegreerde strafrechtswetenschap*, Arnhem: Gouda Quint 1986, p. 78.

tief in de strafrechtswetenschap en het interactionistische (macro-) perspectief in de criminologie.³⁰ é

De zin van het streven naar integratie van strafrecht en criminologie is echter niet louter gelegen in kritische toetsing en betwisting van elkaars beelden van de werkelijkheid en in de verruiming en verrijking ervan. Geïntegreerde strafrechtswetenschap gaat feitelijk nog een stap verder doordat strafrecht en criminologie op basis van gelijkwaardigheid en wederkerigheid niet alleen een kritische maar ook een constitutieve functie vervullen, d.w.z. een belangrijke oriënterende rol spelen ten aanzien van elkaars materiële object.³¹ Interdisciplinaire beoefening van geïntegreerde strafrechtswetenschap:

'verlangt dat men zich, aan criminologische kant, echt moeite doet om inzicht te verwerven in de normatieve structuren in en achter (empirische) onderzoeksobjecten en, aan strafrechtwetenschappelijke kant, dat men de feitelijke toedracht tracht te begrijpen van de (normatieve) problemen die het voorwerp van onderzoek uitmaken.'³²

Volgens criminoloog en strafrechtjurist Fijnaut bouwt hij met deze opvatting voort op ideeën omtrent geïntegreerde strafrechtswetenschap zoals die eertijds naar voren zijn gebracht door, onder meer, de Groninger hoogleraar strafrecht en strafprocesrecht (en criminologie) Maarten P. Vrij.³³ De geïntegreerde strafrechtswetenschap belichaamt de ambitie om verband te brengen tussen de uiteenlopende manieren waarop strafrecht en criminologie worden beoefend.³⁴

Slot

In de discussie over de wetenschappelijkheid van de rechtsgeleerdheid gaat het onder meer om de vraag hoe niet-juristen ervan kunnen worden overtuigd dat wat juristen doen wanneer zij de rechtsgeleerdheid beoefenen, in alle opzichten beantwoordt aan de maatstaven die aan serieuze wetenschapsbeoefening moeten worden gesteld. De discussie over de wetenschappelijkheid van de rechtsgeleerdheid zoals die door juristen – en met name door de civilisten onder hen – wordt gevoerd, dreigt een doodlopende weg in te slaan omdat als maatstaf voor 'wetenschappelijkheid' een vermeend universele opvatting van wetenschap wordt gekozen die in wetenschapstheoretisch opzicht als achterhaald moet worden beschouwd. Bovendien wordt

---

³⁰ Fijnaut 1986 (*supra* noot 29), p. 79.

³¹ C. Fijnaut, 'Op zoek naar geïntegreerde strafrechtswetenschap', in: G.C.G.J. van Roermund, M.S. Groenhuijsen & W.J. Witteveen, *Symposium strafrecht*, Arnhem: Gouda Quint, 1993, 315-321.

³² Fijnaut 1993 (*supra* noot 29), p. 344.

³³ M.P. Vrij, 'Enige kanten van het object der criminologie', *Tijdschrift voor Strafrecht* 1947, p. 135-163.

³⁴ C. Fijnaut 1986 (*supra* noot 29), p. 79.

meer afgegaan op (social) science in the books dan op (social) science in action. Wat mij betreft is de discussie over de wetenschappelijkheid van de rechtsgeleerdheid niet alleen veel te defensief en contraproductief, met name waar de niet-jurist op een enigszins verongelijkte toon de les wordt gelezen omdat hij of zij niet bereid of in staat zou zijn de voor juristen zo vanzelfsprekende wetenschappelijke kwaliteit van de rechtsgeleerdheid onder ogen te zien. Het lijkt mij onbegonnen werk om op die manier buitenstaanders ervan te overtuigen dat de rechtsgeleerdheid wel degelijk als een serieuze vorm van wetenschapsbeoefening moet worden beschouwd.

In de discussie wordt ook steeds van ‘de’ rechtswetenschap gesproken, terwijl de historische ontwikkeling voor de verschillende rechtsgebieden – waaronder het strafrecht – anders is verlopen, waardoor belangrijke verschillen tussen deelgebieden van de rechtswetenschap zijn ontstaan. Tot die verschillen hoort ook dat in de geïntegreerde strafrechtswetenschap reeds diverse onderzoeksmethoden, al naar gelang de aard van het onderzoek, op verschillende manieren worden gecombineerd. Voor de discussie over de wetenschappelijkheid van de rechtsgeleerdheid zou het heilzaam kunnen zijn om er kennis van te nemen en lering te trekken uit de ervaringen die in de geïntegreerde strafrechtswetenschap reeds met het toepassen van verschillende onderzoeksmethoden zijn opgedaan.

Uitgaand van de meer realistische wetenschapsopvatting die ik hier heb gepresenteerd, zou het niet zo moeilijk moeten zijn om te laten zien dat de rechtsgeleerdheid wel degelijk kan voldoen aan de criteria die aan serieuze wetenschapsbeoefening worden gesteld, namelijk dat resultaten van wetenschappelijk onderzoek voor iedereen vrij toegankelijk zijn zodat ze kritisch kunnen worden getoetst, dat wetenschappelijke resultaten (alvorens ze als ‘waar’ worden aangenomen) aan kritiek worden onderworpen waarbij de mogelijkheid van herziening principieel open blijft, en dat de wetenschappelijke kwaliteit zonder aanzien van de persoon wordt beoordeeld door gelijken (peers); vooraf bij het indienen van onderzoeksvorstellen of achteraf bij publicatie.

In plaats van veel energie te steken in het overtuigen van buitenstaanders dat de rechtsgeleerdheid wel degelijk een ‘echte’ wetenschap is, lijkt het mij vruchtbaarder om ‘rechtsgeleerdheid’ als wetenschap en kennis van het recht op haar eigen merites te beoordelen en te laten zien waarom de rechtsgeleerdheid in een moderne multiculturele democratische samenleving onmisbaar is. Het kan niet moeilijk zijn om te laten zien wat de onmisbare bijdrage van de rechtsgeleerdheid is aan de ontwikkeling van waarden en normen van vrijheid en gelijkheid, veiligheid en zekerheid, redelijkheid en billijkheid waarop zo’n multiculturele democratische samenleving berust.

In de afgelopen jaren zijn, niet in de laatste plaats door het toedoen van de scheidende hoogleraar strafrecht Dirk Herman de Jong, bescheiden maar daarom niet minder vruchtbare pogingen gedaan om in het kader van de onderzoeksprogramma's van de vakgroep Strafrecht en Criminologie gezamenlijke thema's als strafbare belediging en bedreiging, openlijke geweldpleging en 'publiek geweld', snelrecht en alternatieven voor strafrecht vanuit zowel een strafrechtelijke als een criminologische invalshoek te benaderen. Het was zeker niet altijd volledig interdisciplinaire, geïntegreerde strafwetenschap die we hebben beoefend, maar multidisciplinaire samenwerking op het terrein van misdaad en straf was het wél.